

GENOCÍDIUM-FOGALOM HASZNÁLATA ÉS A VALLÁSI ALAPÚ, TÖMEGES GYŰLÖLETCELEKMÉNYEK

A „9/11 utáni”, biztonságpolitikai szempontból súlyos eszkalációt mutató globális konfliktusfolyamatok által meghatározott társadalmaink számos, korábban sosem tapasztalt mértékű jogi és személyes természetű fenyegetések sokaságával kénytelenek napról-napra szembenézni. Ezek a súlyosbodó, sokszor összetett okok és okozatok láncolataként előálló krízisszituációk teljesen átírják a személyes – és a jogi természetű –, biztonsággal kapcsolatos korábbi narratívákat. Ahol ez nem történik meg – mint számos észak-európai állam területén – ott a civil lakosság részéről is szinte napi rendszerességgel kénytelenek elszenvedni a személyi sérülésekkel, halállal, esetenként tömeges emberöléssel járó erőszakcselekményeket és az azokhoz kapcsolódó előkészületi és eszkalációs folyamatokat (DORMANN-BECK, 2003).

Ezek, az új természetű a konfliktusjelenségek természetesen nem előzmény nélküliek, hiszen számos korábbi évtizedben elszenvedett eseménysor sokszor máig feldolgozatlanul, vagy súlyos heget hagyva a közgondolkodás szövetén figyelmeztető jelként áll a történelem lapjain: példaként hozhatóak az 1972-es müncheni olimpia, a Lockerbie-katasztrófa, a '90-es évek vasúti terrorakcióinak tragédiái – és még sorolhatnánk. Azonban az elmúlt hosszú évtized immár hétről-hétre sokasodó, rendre emberéletek sokaságát követelő események sűrűsödése immár mintát alkot, melynek akadémiai szintű értelmezése mára már nem tűrhet halasztást.

Új narratíva: a keresztény a leginkább üldözött vallás

Az eddig „divatos” narratívák alkalmazhatósága felett eljárt az idő, és új szintű biztonságpolitikai diskurzus megalkotása vált szükségessé, melynek egyszerre kell figyelemmel lennie a globális rend politikai szintű változásaira, azok következtében felboruló, hosszú évtizedeken át kezelhetőnek vélt struktúrák újra értelmezésére, az ezek következtében fellépő globális jelenségek: migráció, új típusú lokális és eszkaláló fegyveres konfliktusok, és új típusú, ideológiai bázisú veszélyjelenségek megfelelő hatékonyságú reflexiójára.

Mivel ez a komplex, globális problémafelvetés teljesen szétfeszítené egy lokális diskurzus – jelen konferencia kereteit, ez utóbbi jelenségtípus: az újfajta, ideológiai természetű agresszióforrás értelmezése kerül gondolkodásunk fókuszába. A narratíva-újrágondolás a keresztény hitüket nyilvánosan vállaló személyekkel szembeni atrocitások az érinti az egyik legsürgetőbbben. A „hagyományos” nyugati gondolkodásmód szerint a „keresztényüldözés” egy historikus fogalom, ami a kései antik világ időkeretére szűkölt, így ennek mai interpretációja e szerint a narratíva szerint érvénytelen. A tények azonban – mind globális, mint regionális, kontinentális (Európa) szintjén ellentmondanak a túlhaladott elképzelésnek (BEHAM, 2023).

Az OIDAC Europe¹ évről-évre megjelenő jelentései, mint a témakörben jártas, nemzetközi nívón elismert NGO által közzé tett szakmai dokumentáció, egészen döbbenetes adatokra hívta fel a figyelmet. A jelen konferenciát megelőző napokban megjelent, 2024-es évre dedikált jelentésének keretében. A 2024 novemberében frissített nemzetközi rendőrségi statisztikák és a civil társadalom adatainak összevetésével 35 európai országban 2,444 krisztushívó elleni gyűlöletbűncselekményt azonosítottak, beleértve a keresztények elleni 232 személyes támadást. A leginkább érintett országok 2023-ban Franciaország, az Egyesült Királyság és Németország voltak. Németországban mindemellett a keresztények elleni gyűlöletbűncselekmények száma megduplázódott Németországban az előző évhez képest. Széles körű a diszkriminációs jelenségek sora a keresztényekkel szemben a munkahelyen és a társadalom különböző területein. A hagyományos vallási hit megnyilvánulása egyre inkább ellenséges fogadtatásra talál, ami diszkriminációhoz és zaklatáshoz vezethet, a jelentés értelmében ilyen jellegű megnyilvánulások a munkahelyen akár a munkahely elvesztéséhez is okot adhatnak a jogsértőknek.

A jelentés rámutat: keresztény politikusok különösen sebezhetőek a személyes vallási hiteik alapján történő diszkriminációval szemben, sokan kénytelenek lehetnek választani politikai pályafutásuk és vallási meggyőződésük között. Ezek a diszkriminációs formák hosszú távon a jelentés készítői szerint elrettentő hatással bírnak, ami sok keresztényt, vagy lehetséges hívőt, különösen a fiatalabb generáció tagjait öncenzúrára készíti vagy akár arra, hogy egyetemen és a munkahelyen elrejtsek hitüket.

A jelentés készítői azonosítottak több olyan korlátozást is, amely a krisztushívók vallásszabadságát érinti Európában, beleértve a nyilvános imádkozást, a vallási megnyilvánulásokat, a vallási hit nyilvános kifejezését, a vallási autonómiát, a szülői jogokat, valamint a lelkiismereti kifogásokat a katonai szolgálat és bizonyos orvosi eljárások tekintetében. 2023-24 során több embert is megbírságotlalt és elítéltek békés nyilvános imádkozásért az úgynevezett „védőövezetekben”, amelyek az abortuszklinikák körül találhatók, beleértve egy férfit az Egyesült Királyságban, aki csupán némán imádkozott.

¹ Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe (OIDAC Europe) – Keresztényekkel szemben elkövetett intolerancia és diszkriminációfigyelő intézet

Globális porondon sokkal elkeserítőbb a krisztushívők ellen elkövetett gyűlöletcselekmények növekményének tendenciája. A neoprotestáns kötődésű, globális kitekin-tésű, amerikai Open Doors Association és párhuzamosan a vallásfüggetlen össz-társadalmi vertikumot vizsgáló, szintén Egyesült Államokban székelő *Pew Research*, mint a téma vizsgálatának tekintetében vezető impakttal rendelkező NGO-k, sosem látott mértékű vallásgyűlöletről és horrorisztikus erőszakcselekmények évről-évre növekedő számáról adnak információt.

Az *Open Doors* 2024-es összegzése szerint több mint 80 olyan ország van, ahol a keresztények erőteljes üldöztetéssel néznek szembe, az ENSZ Menekültügyi Főbiz-tossága (UNHCR) által a világszerte lakóhelyüket elhagyni kényszerültek számáról (100 millió) közzétett legfrissebb adatokkal összefüggésben kiadta: a „Menekülő egy-ház” című jelentését. A több mint 60 éve az üldöztetés okainak és megoldásainak kuta-tásával foglalkozó non-profit szervezet világszintű összegzése a *World Watch List*, mely a leginkább notórius 50 jogsértésnek teret adó ország keresztényei saját bevallása alap-ján bővül folyamatosan: az adatközlők szerint szinte kizárólag vallási identitásuk miatt kényszerültek otthonuk elhagyására, míg az országon belüli menekültek körülbelül fele (46%) 5 olyan országból származik, ahol a keresztényeket a leginkább üldözik és a menekültek több mint kétharmada (68%) 5 olyan országból érkezik, ahol erőteljes diszkrimináció és üldöztetés tapasztalható. A 2024. évi *World Watch List* szerint az elmúlt egy esztendőben a keresztényeket leginkább üldöző 50 országra összpontosítva több mint 365 millió keresztényt tart nyilván, akiket hitük miatt üldöznek és diszkri-minálnak, és 312 millió keresztény néz szembe nagyon magas fokú vagy szélsőséges üldöztetéssel.

A vizsgált időszakban 4998 keresztényt öltek meg, 14766 a megtámadott vagy bezárt templom gyülekezeti épület vagy bármilyen, egyházhoz kötődő ingatlan száma, ami 14%-kal több az egy évvel korábbi adatnál. A peres eljárás nélkül letartóztatott és bebörtönzött keresztények 4125-en voltak. A jelentés arra is rávilágít, hogy a keresz-tények otthonaikból és közösségeikből való kiszorítása a vallásüldözés szándékos stra-tégiájának az eredménye, amelynek célja, hogy egy adott közösségből vagy országból eltörölje a kereszténység jelenlétét. Egyes esetekben ez deklarált és nyilvános stratégia, máskor titkos és informális. A jelentés másik eleme, hogy a vallásüldözés nem feltét-lenül áll meg a határoknál: a költözésre kényszerült keresztények utazásuk bármely szakaszában szenvedhetnek vallási üldöztetést.

Az *Open Doors* ezzel együtt azt is hangsúlyozza, hogy a kitelepítés eltávolítja az egyé-neket és a családokat a társadalmi és közösségi hálótól, és ez veszélyezteti a keresz-tények ellenálló-képességét és identitástudatukat. Az otthonuk elvesztése mellett a lakóhelyüket elhagyni kényszerült keresztények a szociális vagy pénzügyi támogatás és védelem gyakorlati hálózatait is elveszítik, majd folyamatos és új kihívásokkal néznek szembe, elsősorban lelki erőszakkal és fizikai bizonytalansággal, amelyek az erőszakos vallási csoportok nyomásából fakadnak. Továbbá figyelembe kell venni a keresztény hitre áttérők esetében a családi erőszak és elutasítás miatti traumákat is.

A szubszaharai Afrikában a keresztény menekültek és a lakhelyüket elhagyni kényszerült emberek elsősorban Kamerunból, a Kongói Demokratikus Köztársaságból, Eritreából és Nigériából származnak. Ezekben az országokban különösen aktívak az iszlám szélsőséges csoportok, amelyek célba veszik a tulajdont, az állatállományt és a földeket is. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában azok a keresztények, akik főleg vallási okok miatt hagyják el hazájukat, gyakran muszlim háttérűek. A legnagyobb veszélyt számukra a családtagok jelentik. A legtöbb otthonukat elhagyni kényszerült személy Iránból és Szíriából érkezik, ahol a hosszantartó konfliktusok különösen súlyos következményekkel jártak a kisebbségi keresztény közösségekre, és tömeges távozásra kényszerítették őket. Kiemelt példa Irak, ahol már csak 166 000 bennszülött keresztény maradt. Szaddám Husszein hatalomra kerülése előtt az országban több mint egymillió keresztény élt, de a hatalma alatt ez a szám csökkent, és 2003 után az üldözés fokozódott. A Husszeint megdöntő invázió után a nyomás 2014-ben érte el a csúcspontját, amikor az ISIS az iraki és szíriai területeken kijelentette, hogy a keresztényeknek vagy el kell hagyniuk az országot, vagy át kell térniük az iszlám hitre, vagy adót kell fizetniük.

Ázsiában számos keresztény menekült és belső kitelepített él Afganisztánban, Mianmarban és Pakisztánban. Az elmenekülésre készítő fő nyomás forrása a család és a helyi közösség. Erős nyomás nehezedik azokra is, akik más vallásból térnek át a keresztény hitre, különösen Pakisztánban, ahol a vallási kisebbségek az aposztázia és istenkáromlás elleni törvények árnyékában élnek. A kereszténységre való áttérés elfogadhatatlan és veszélyezteti a család becsületét. A verések, kényszerházasságok és családi becsület miatti gyilkosságok elkerülése érdekében sokan a megtérők közül elmenekülnek vagy olyan helyeken keresnek menedéket, ahol nem ismerik fel őket.

Latin-Amerikában a keresztényeket elsősorban a bizonytalanság és a bűnözés sújtja. Míg a fiúk úgy döntenek, hogy elhagyják származási helyüket, attól tartva, hogy bűnbandák toborozzák őket vagy az erőszakhullám csapdájába esnek, a lányok és nők a szexuális erőszak célpontjává válnak. Az ilyen menekültek többsége Kolumbiából és Mexikóból érkezik. Olyan diktatórikus országokban, mint Kuba, Nicaragua és Venezuela, az aktív egyházi vezetőket és keresztényeket is üldözik a kormányzati tisztviselők, különösen, ha ismert közéleti szereplők, vagy részt vettek kormányellenes tüntéseken.

Elegendő-e a genocídium-fogalom használatához mindez?

A nemzetközileg ellenőrzött és validált adatok megerősítik: tömeges emberölést hajtanak végre arra szövetkező, tervet szövő és vonatkozó előkészületeket, intézményeket létesítő bünszövetségek tagjai. A jelzett áldozatszám nem valamiféle „járulékos veszteség”, nem elsődleges politikai konfliktusok eredményeképp elvesztett „egyéb-ként” keresztény hitű emberek száma, hanem olyan áldozatok (mártírok), akiket

elsődlegesen keresztény hitük miatt fosztották meg legnagyobb kincsüktől: az életüktől. Elegendő-e ez a napjainkban folyó csoportos, előre megfontolt, megtervezett, borzalmas erőszakcselekmények tömkelege ahhoz, hogy keresztény népirtásnak, genocídiumnak nevezzük ezeket az emberiesség ellenes cselekményeket? A kérdésre az első válasz kategorikus: nem.

A „genocídium” fogalma egy, valamilyen megkülönböztetés alapján körülhatárolható csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére irányuló cselekményeket jelöl, a nemzetközi emberijog-védelem, a nemzetközi büntetőjog – és az angol nyelv számára 1944 előtt még nem létezett. Ezt a fogalmat Raphael Lemkin lengyel jogász alkotta meg, aki a görög „*genosz*” (törzs vagy faj) és a latin „*cidere*” (ölni) elő- és utótagok összekapcsolásával fejezte ki a zsidóság ellen irányuló náci üldöztetések jellegét. Emberi jogi szempontból az Egyesült Nemzetek által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata előtt a jogok főként az egyénekre terjedtek ki (HOROWITZ, 1976).

Lemkin erőfeszítései és a holokauszt közeli emléke nyomán 1948. december 9-én az ENSZ egy konvenciót fogadott el, amely a népirtást nemzetközi bűncselekményként definiálja, előírva annak megelőzését és büntetését. A fogalom jogi meghatározása és nemzetközi jogba való beemelése két különálló időszakra osztható: az egyik a szó megalkotásától 1948-ig terjed, a másik pedig a nemzetközi törvényszékek felállításának időszaka 1991 és 1998 között. A genocídium megelőzése a mai napig jelentős kihívást jelent a nemzetek és az egyének számára.

Ezzel együtt a „népirtás büntette”, mint az emberiesség-ellen elkövethető legsúlyosabb bűncselekmény szigorú jogi megkötésekkel került az Egyezményt aláíró ENSZ-tagállamok jogrendjébe egy sajátos történelmi korszak: a hidegháború legkevényebb éveit megvalósult „evolúció” eredményeként. ennek számos jele fedezhető fel a végleges jogi szövegben: mindenekelőtt a „fogalomalkotó” eredeti szándéka szerint felvetett kategóriák zöme „eltűnt” a végleges megfogalmazásból. Lemkin ugyanis – többek között – a vallási csoportokat is megkülönböztette volna lehetséges áldozatokként, ám a politikai egyeztetések sodrában mindez elmaradt – amit ő maga személyesen kudarcként élt meg.

Ám a fogalomalkotó gondolat új perspektívát nyitott a gyűlöletcselekményeket kutató, késői értelmezőknek: mégis alkalmazható a genocídium-megkülönböztetés, ha nem „népirtás-büntett” szigorú büntetőjogi értelmezési környezetében, hanem tágabb értelemben véve: a tett folyamattermészetére fókuszálva kíséreljük meg a kategórialeíró értelmezést.

A genocídium folyamattermészetének aspektusa természetesen nem újkeletű: a fogalom megszületésének pillanatától, a Lemkin által megalkotott, elsődlegesen jogi kategória megszületésétől „fázisokról” és egyfajta, sajátos – és a fogalom közel évszázados tudománytörténeti fejlődése szempontjából talán nem lekirúgandó, ha így említjük: archaikus „kategorizálásról” beszélhetünk: eredendően két fázisra bontja a népirtás büntetését. Az első fázisban az elnyomó elpusztítja az elnyomott nemzeti sajátosságait. A második fázisban, pedig rájuk kényszeríti saját „karakterjegyeit”. Bázismunkájában

az „*Axis Rule in Occupied Europe*” oldalain, a „*genocide*”-fogalom első említése kapcsán már egyértelműen meghatározza két alapvető fázist (LEMKIN, 1944).

A nyolc kategória Lemkin szerint a következőképpen értelmezhető:

– Fizikai népirtás

A fizikai népirtásnak a célja egy népcsoport gyengítése vagy teljes megsemmisítése. Ez három kategóriába sorolható: élelmiszer-megvonás faji alapon, egészségügyi ellátás megtagadása, tömeges kivégzések. Az első esetben bizonyos csoportok élelmiszerhez való hozzáférése mesterségesen korlátozottá válik, ami alultápláltsághoz és betegségekhez vezet. A második kategóriában létfontosságú egészségügyi eszközöket vonnak meg, mint például meleg ruhát vagy gyógyszereket. A harmadik kategória egyértelmű példája a zsidók, lengyelek, oroszok és más kisebbségek kivégzése és gettóba zárása.

– Biológiai népirtás

A biológiai népirtás során az elnyomók a saját népességük szaporodását ösztönzik, míg a megszállt területek lakosságának születési arányát mesterségesen igyekeznek csökkenteni. Ennek eszközei a házasságkötés tiltása, kényszermunkatáborokba való elkülönítés és az éheztetés, ami magas csecsemőhalandóságot eredményez, illetve egyéb eszközökkel igyekeznek a megkülönböztetett csoportok tagjainak termékenységet megakadályozni.

– Kulturális népirtás

A kulturális népirtás célja a kulturális jellemzők eltörlése. Ez magában foglalja a nyelvhasználat korlátozását, az oktatási rendszer manipulálását, a művészeti és kulturális tevékenységek korlátozását, valamint nemzeti műemlékek és műtárak megsemmisítését vagy ellopását.

– Politikai népirtás

A politikai népirtás arra törekszik, hogy a politikai életből a megkülönböztetett csoportok minden nemzeti jellemzőjét kiküszöböljék. Ez főleg Nyugat-Lengyelországban, Elzász-Lotaringiában és Luxemburgban volt jellemző, ahol a német nemzetiszocialista hatalom az inváziót követően önkormányzatiságot megszüntette, és az elnyomó rendszer közigazgatási struktúráját vezették be.

– Gazdasági népirtás

A gazdasági népirtás célja a kijelölt csoportok gazdasági alapstruktúráinak az önellátáshoz, önfenntartáshoz szükséges megsemmisítése és a bizonytalan életfeltételek fenntartása. Ennek eszközei a gazdasági források elkobzása, a kereskedelmi engedélyek megtagadása, a nemzeti bankok államosítása.

– Szociális népiirtás

A szociális népiirtás célja a megszállt területek megkülönböztetett népcsoportjaihoz köthető szociális struktúrák meggyengítése, a helyi jogrend eltörlése és az elnyomó nemzet jogrendszerének bevezetése.

– Vallási népiirtás

A vallási népiirtás magában foglalja az eltörlésre kijelölt vallási rendszerhez köthető egyházi oktatás betiltását, a templomok rombolását és a vallási vezetők deportálását, elkülönítését és kivégzését, ahol a vallás központi szerepet játszik a társadalomban.

– Morális népiirtás

A morális népiirtás célja a népcsoport szellemi ellenállásának megtörése, az áldozatok erkölcsileg megkérdőjelezhető helyzetekbe kényszerítésével. Például számos koloniális genocídiumfolyamat kapcsán volt jellemző, hogy például a demoralizáló függőséget okozó alkoholfogyasztást ösztönözték azáltal, hogy azt olcsóvá tették vagy akár ingyenesen adták, miközben az élelmiszert megdrágították, vagy a gazdálkodó áldozatokat alkohollal fizették ki.

A vallási népiirtás tehát a genocídiumok folyamattermészetének tükrében értelmezhető tágabb értelemben. Az ebben a narratív környezetben megvalósuló diskurzus kibontása azonban még a jövőre vár (CHARNY, 1999).

JEGYZETEK

- Beham, Markus P. (2023): *Atrocity Labelling From Crimes Against Humanity to Genocide Studies*. NY: Bloomsbury Publishing.
- Charny, Israel W (1999): A proposed definitional matrix for crimes of genocide. In: *Encyclopedia of Genocide*. id. kiadás I. vol.
- Dormann, Knut Doswald – Beck, Louise (2003): *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harff, Barbara (1984): *Genocide and Human Rights. International Legal and Political Issues*. Denver, University of Denver, Graduate School of International Studies,
- Horowitz, Louis (1976): *Genocide. State Power and Mass Murder*. New Brunswick, Transaction Books (Issues in Contemporary Civilization).
- Lemkin, Raphaël: *Axis Rule in occupied Europe. Laws of occupation. Analysis of government. Proposals for redress*-Carnegie Endowment for international peace, Division of international law Washington: Carnegie Endowment, 1944.